

Arkeologisk undersøkelse i forbindelse med graving for avløpstank

BISPEGATA 16, OSLO

Haavik, Aksel og Furan, Nora Front

Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU)
 Storgata 2, Postboks 736 Sentrum, 0105 Oslo
 Telefon: 23 35 50 00
www.niku.no

Tittel Bispegata 16, Oslo Arkeologisk undersøkelse i forbindelse med graving for avløpstank	Rapporttype/nummer NIKU Oppdragsrapport 61/2017	Publiseringsdato [Publiseringsdato]
	Prosjektnummer 1021104	Oppdragstidspunkt 31.5.2017
	Forsidebilde Stefan Bakke gjør klart innmålingsutstyr ved utgravningsområdet. Foto-nr: Cf53294 NIKU 01.	
Forfatter(e) Haavik, Aksel og Furan, Nora Front	Sider 14	Tilgjengelighet Åpen
	Avdeling Arkeologi	

Prosjektleder Nora Front Furan
Prosjektmedarbeider(e) Aksel Haavik
Kvalitetssikrer Hanne Ekstrøm Jordahl

Oppdragsgiver(e) Bane NOR

<p>Sammendrag</p> <p>I forbindelse med oppgradering av riggområdet ved Bispegata 16 og graving av en grop for en avløpstank, ble det foretatt en arkeologisk undersøkelse i mai 2017. Gropa ble 4 m lang og 2 m bred, og 1,5 m dyp. Det ble kun gravd i moderne masser og det ble ikke påtruffet kulturlag fra middelalderen. Massene kan trolig tolkes som oppbygging av området i forbindelse med jernbaneutbygging de siste 100 årene. Det ble gravd ned til 3,7 moh., og nærliggende utgravningsfelt har avdekket kulturlag først på 3,3 moh., og man kan derfor ikke anse tiltaksområdet for ferdig undersøkt. Det kan fortsatt ligge bevarte kulturlag fra middelalder på et dypere nivå. Det anbefales derfor at arkeolog følger eventuelle videre arbeider på samme sted om det skal graves dypere enn 1, 5 m. Det ble ikke avdekket automatisk fredete kulturminner ved denne undersøkelsen.</p>
--

Emneord Bispegata 16, middelalder, Oslo
--

Avdelingsleder

Lise-Marie Bye Johansen

Forord

I forbindelse med oppgradering av riggområdet ved Bispegata 16 ble det foretatt en arkeologisk undersøkelse av gravearbeidet. NIKU takker for samarbeidet med alle involverte.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	7
2	Tiltakets omfang.....	7
3	Faglige forhold.....	7
4	Metode og gjennomføring	7
5	Resultater	9
6	Konklusjon	12
7	Litteratur.....	12
8	Fotoliste.....	13
9	Oversiktskart	14

1 Innledning

Bane NOR SF søkte Riksantikvaren om å grave for å få sette ned en avløpstank ved riggen i Bispegata 16, Oslo kommune. Riksantikvaren mottok søknaden 10.5.2017. Arbeidene var innenfor vedtatt reguleringsplan for Follobanen, og Riksantikvaren skulle fatte vedtak om vilkår for gjennomføringen av tiltaket jf. kulturminneloven § 10. NIKU ble bedt om å utarbeide forslag til prosjektbeskrivelse og budsjett, og mottok oppdragsbestillingen fra Riksantikvaren 11.5.2017. NIKU leverte prosjektbeskrivelse og budsjett 23.5.2017, og Riksantikvaren fattet vedtak i saken 23.5.2017 (RA ref. 06/00635 – 782).

2 Tiltakets omfang

I forbindelse med oppgradering av riggområdet ved Bispegata 16 var det behov for å grave ned en avløpstank. Det var i den forbindelse behov for å grave 4 x 2 m i en dybde av 1,7 m.

3 Faglige forhold

Tiltaksområdet lå innenfor det automatisk fredede kulturminnet middelalderbyen Oslo, Askeladden id. 88460. Det planlagte arbeidet skulle foregå tett opptil området som ble utgravd i forbindelse med Follobaneutbyggingen i 2015-2016 hvor det ble avdekket omfattende bevarte levninger fra middelalderen (NIKUs prosjektnummer 15621215). Tiltaksområdet lå i randsonen mellom sjø og land i middelalderens Oslo.

Området hvor avløpstanken skulle graves ned har i nyere tid blitt utsatt for en rekke store inngrep i forbindelse med bygging og senere rivning av en rekke bygninger. Dette har ført til stor grad av fjerning av kulturlag eller konstruksjoner fra middelalder. Grøfter for vann, avløp og elektrisitet på 18–1900-tallet har også bidratt til å ødelegge for bevaringen av eventuelle gjenværende kulturlag i dette området. På 1920- og 1930-tallet dokumenterte Gerhard Fisher en del gravearbeider i dette området. Undersøkelser på 1950-tallet avdekket blant annet rester etter en av hovedgatene i middelalderbyen, Bispealmenningen (Enger 1955). Andre arkeologiske undersøkelser har i hovedsak foregått i tilknytning til bygging av ny E18 og etableringen av dagens vannspeil (Molaug 2002). De siste fire årene har utbyggingen av den nye Follobanen ført til flere store utgravninger i området nord og øst for tiltaksområdet (Haavik in prep; Nordlie og Haavik in prep).

I februar 2017 ble det et stykke sørøst for tiltaksområdet foretatt en arkeologisk overvåking av graving for montering av oljeutskiller til nytt verksted ved Bispegata 16. Det ble gravd ned til 3,20 m under terreng. Det ble ikke påtruffet kulturlag fra middelalder (Ødeby og Helstad 2017).

4 Metode og gjennomføring

Det arkeologiske feltarbeidet ble gjennomført som en arkeologisk undersøkelse. Prosjektleder var Nora Front Furan og feltleder var Aksel Haavik. Gravemannskap var fra Condotte. Arbeidet ble utført 31.5.2017 i godt sommervær. Tiltaksområdet befant seg mellom to rekker av brakker satt opp i forbindelse med Follobane-prosjektet. Det ble brukt totalstasjon til innmålingen av tiltaksområdet. Det var ikke tilgang på fastpunkter, og det ble derfor opprettet to fastpunkter med CPOS i forkant av gravearbeidet.

Figur 1: Stefan Bakke v/NIKU forbereder opprettelse av fastpunkter. Undersøkesområdet befant seg under de gule mattene i bakgrunnen. Sett mot sør. Foto-nr: Cf53294_NIKU_01

Arbeidet startet kl. 08.00 og foregikk ved hjelp av gravemaskin. Om lag 30 cm under overflaten ble det observert et N-S orientert jernbanespor. Sporet var festet i underliggende sviller som fortsatte ut av tiltaksområdet mot øst. Mannskap fra Condotte var imidlertid raske med å kutte jernbanespor ved hjelp av skjærebrenner slik at arbeidet kunne fortsette.

Figur 2: Jernbanespor kuttes med skjærebrenner. Sett mot øst. Foto-nr: Cf53294_NIKU_04

På 80 cm dybde ble det avdekket fire N-S-gående kabler som lå i rør. Kablene fremstod som relativt nye og de ble antatt å være funksjonelle. Etter en rask telefonsamtale med Live Johannessen v/Riksantikvaren ble det bestemt at den planlagte grøften kunne orienteres N-S i stedet for Ø-V, som var planlagt. Grøften ble dermed plassert like øst for de fire kablene. Denne løsningen førte til at jernbanesporet igjen måtte kuttes, men utover dette foregikk arbeidet raskt og effektivt. Arbeidet ble ferdigstilt kl. 15.30 samme dag. Det var da gravd om lag 1,5 m dypt, noe tiltakshaver anså som tilstrekkelig for å kunne sette ned avløpstanken.

Figur 3: Det ble påtruffet kabler som førte til at grøften måtte graves N-S i stedet for Ø-V. Sett mot øst. Foto-nr: Cf53294_NIKU_06

5 Resultater

Det ble gravd en grøft på 4 m x 2 m, i en dybde av 1,5 m.

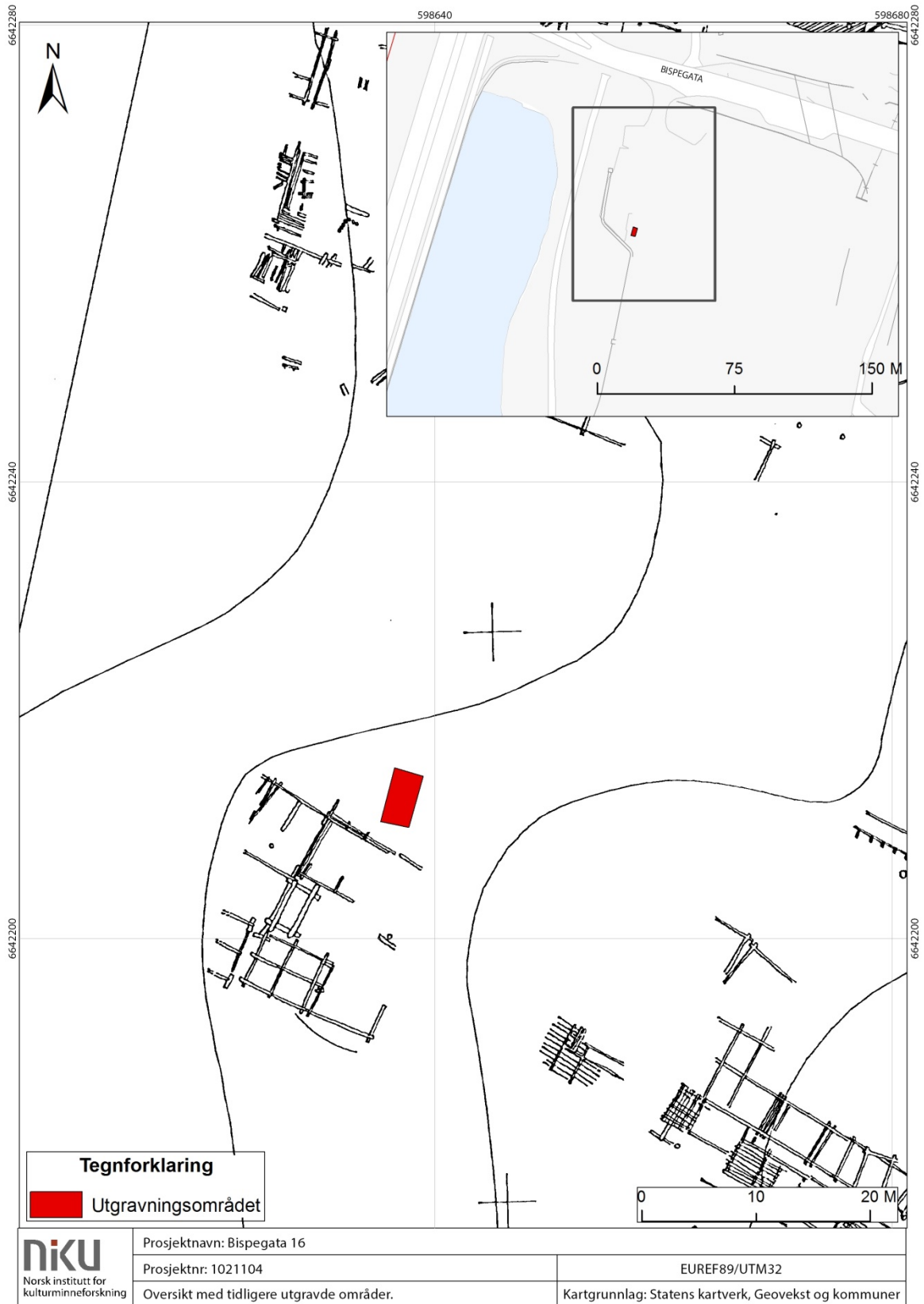
Grøften inneholdt flere forskjellige påfylte lag fra moderne tid. De øverste 40 cm bestod av grå pukk og grov grus. Deretter fulgte 50 cm med gul sand. Under dette igjen lå diverse avfallsmasser og sand i flere sjikt. Avfallsmassene var brunsorte og inneholdt mye slagg og steinkull. Konsistensen var stedvis fettete, mulig av olje. Dette kan være et resultat av tidligere praksis der avfall fra damplokomotiver og annen jernbaneaktivitet ble valset utover for å skape en ny og hard overflate (Edman 2015). Da arbeidet ble avsluttet var det stadig påførte moderne masser som dekket bunnen av grøften. Naturbakke ble ikke påtruffet.

Bunnen av gropa ble målt til 3,7 moh., og eksempelvis er det 60 m lenger nord for tiltaksområdet påvist kulturlag først på 3,3 moh. (Haavik in prep). Disse to områdene ligger på det som antas å ha

vært samme høyde over havet i middelalderen. Dette betyr at det lenger ned kan finnes intakte kulturlag fra middelalder innenfor tiltaksområdet.

Figur 4: Ferdig gravd grøft klar for nedsetting av avløpstank. Sett mot sør. Foto-nr: Cf53294_NIKU_10

Figur 5: Oversikt over tiltaksområdet (markert med rødt) med tidligere utgravninger. Kart: Aksel Haavik

6 Konklusjon

I forbindelse med oppgradering av riggområdet ved Bispegata 16 og graving av en grop for en avløpstank, ble det foretatt en arkeologisk undersøkelse i mai 2017. Gropa ble 4 m lang og 2 m bred, og hadde en dybde på 1,5 m. Det ble kun gravd i moderne masser og det ble ikke påtruffet kulturlag fra middelalderen. Massene kan trolig tolkes som oppbygging av området i forbindelse med jernbaneutbygging de siste 100 årene. Det ble gravd ned til 3,7 moh., og nærliggende utgravningsfelt har avdekket kulturlag først på 3,3 moh., og man kan derfor ikke anse tiltaksområdet for ferdig undersøkt. Det kan fortsatt ligge bevarte kulturlag fra middelalder på et dypere nivå. Det anbefales derfor at arkeolog følger eventuelle videre arbeider på samme sted om det skal graves dypere enn 1,5 m.

7 Litteratur

Edman, T. 2015. KL-fundamenter i Haven. Follobaneprosjektet, Gamlebyen, Oslo. *NIKU oppdragsrapport 123/2015*. Norsk institutt for kulturminneforskning.

Enger, C. 1955. Bispeallmenningen funnet. *Foreningen til norske fortidsminnesmerkers bevaring*. Årbok 1954. S. 113-120.

Haavik, A. *In prep.* Follobanen 2015. Områdene nord for Bispegata, Gamlebyen, Oslo. *NIKU Oppdragsrapport 156/2016*. Oslo.

Johansen, L-M. B. 2008. Bispegata 16, Gamlebyen Oslo. Arkeologisk overvåkning i forbindelse med reparasjon av vannlekkasje. *Rapport arkeologiske utgravninger 34/2008*. NIKU prosjektnummer: 1562952/2008. Oslo.

Johansen, L-M. B. 2011a. Bispegata 16, Gamlebyen Oslo. Arkeologisk overvåkning i forbindelse med reparasjon av vannlekkasje. *Rapport arkeologiske utgravninger 284/2011*. NIKU prosjektnummer: 1563547/2010. Oslo.

Johansen, L-M. B. 2011b. Bispegata 16, Gamlebyen Oslo. Arkeologisk overvåkning i forbindelse med reparasjon av vannlekkasje. *Rapport arkeologiske utgravninger 285/2011*. NIKU prosjektnummer: 15620602/2011. Oslo.

Molaug P. B. 2002. *Oslo havn i middelalderen*. NIKU publikasjoner 122. Oslo.

Molaug, P. B. 2007. Konsekvensutredning nytt Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo. Delutredning kulturminner og kulturmiljø. For Statsbygg. *NIKU Rapport Arkeologiske undersøkelser 2007/15*. Oslo.

Molaug, P. B. 2012. Bispegata 16. Arkeologisk overvåking: Graving av grøft i forbindelse med vannlekkasje i Middelalderparken, Sørenga, Oslo. *Rapport arkeologiske utgravninger 48/2012*. NIKU prosjektnummer: 156 20762/2012. Oslo.

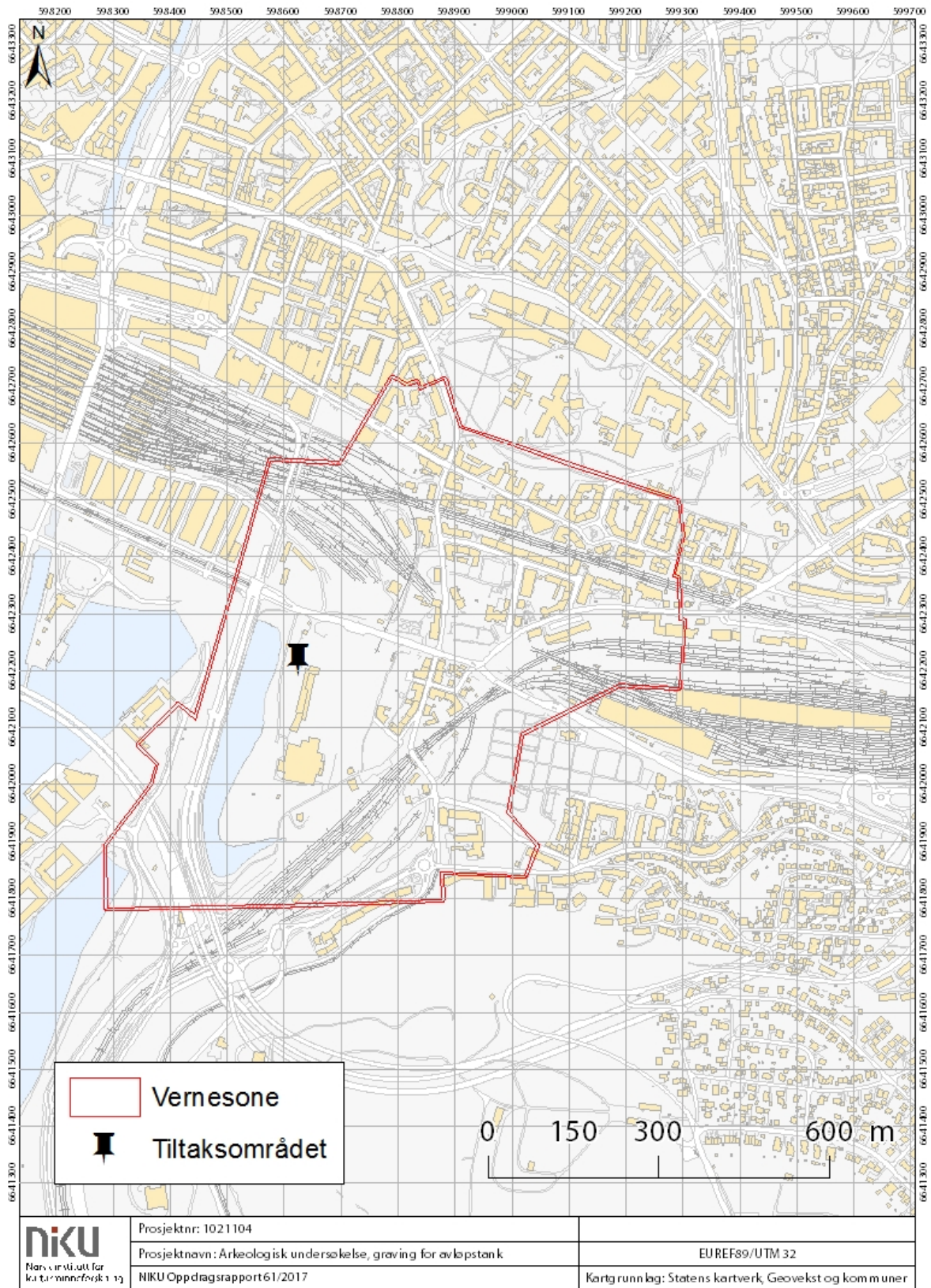
Nordlie, E. og A. Haavik. *In prep.* Follobanen 2015. Områdene sør for Bispegata, Gamlebyen, Oslo. *NIKU Oppdragsrapport 157/2016.* Oslo.

Ødeby, K. og Helstad, M. 2017. Graving for montering av oljeutskiller til verksted. Follobaneprosjektet, Bispegata 16, Oslo. *NIKU Oppdragsrapport 31/2017,* foreløpig rapport.

8 Fotoliste

Filnavn	Opptaksdato	Motiv	Sett mot	Fotograf
Cf53294_NIKU_01.JPG	26.05.2017	Stefan Bakke måler inn fastpunkter.	S	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_02.JPG	31.05.2017	Jernbanespor dukker opp i grøft.	NØ	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_03.JPG	31.05.2017	Jernbanespor dukker opp i grøft.	Ø	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_04.JPG	31.05.2017	Jernbanespor kuttet med skjærebrenner.	Ø	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_05.JPG	31.05.2017	Fire kabelrør dukker opp i grøft.	N	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_06.JPG	31.05.2017	Fire kabelrør i grøft samt graveskuffe i arbeid.	Ø	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_07.JPG	31.05.2017	Grøft for avløpstank ferdig gravet.	Ø	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_08.JPG	31.05.2017	Grøft for avløpstank ferdig gravet.	N	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_09.JPG	31.05.2017	Grøft for avløpstank ferdig gravet.	S	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_10.JPG	31.05.2017	Grøft for avløpstank ferdig gravet.	S	Aksel Haavik
Cf53294_NIKU_11.JPG	31.05.2017	Grøft for avløpstank ferdig gravet.	Ø	Aksel Haavik

9 Oversiktskart

Norsk institutt for kulturminneforskning er et uavhengig forsknings- og kompetansemiljø med kunnskap om norske og internasjonale kulturminner.

Instituttet driver forskning og oppdragsvirksomhet for offentlig forvaltning og private aktører på felter som by- og landskapsplanlegging, arkeologi, konservering og bygningsvern.

Våre ansatte er konservatorer, arkeologer, arkitekter, ingeniører, geografer, etnologer, samfunnsvitere, kunsthistorikere, forskere og rådgivere med spesiell kompetanse på kulturarv og kulturminner.

www.niku.no

NIKU Oppdragsrapport 61/2017

NIKU hovedkontor
Storgata 2
Postboks 736 Sentrum
0105 OSLO
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tønsberg
Farmannsveien 30
3111 TØNSBERG
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Bergen
Dreggsallmenningen 3
Postboks 4112 Sandviken
5835 BERGEN
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Trondheim
Kjøpmannsgata 1b
7013 TRONDHEIM
Telefon: 23 35 50 00

NIKU Tromsø
Framsenteret
Hjalmar Johansens gt. 14
9296 TROMSØ
Telefon: 77 75 04 00